

El minuciós *Una presó amb vistes al mar. El drama del port d'Alacant a finals de març de 1939*, construït amb les aportacions del mateix Santacreu i d'investigadors com Eladi Mainar, Ricard Camil Torres o Juan Bautista Vilar, entre d'altres, continua sent una referència bibliogràfica inexcusable per apropar-se als terribles dies de l'èxode republicà. I és la base, juntament amb altres investigacions més recents, documentals i un grapat de testimonis orals, del reportatge que precedeix aquesta entrevista. Amb Santacreu, que ens rep al seu despatx de la Universitat d'Alacant, repassem algunes claus i incògnites de l'evacuació dels republicans. Una visió, en certs aspectes, bastant desmitificadora, com ara pel que fa al capità gal·lès de la nau, Archibald Dickson.

—Creieu que el coronel Casado menteix deliberadament quan diu que Franco permetrà l'evacuació? És una estratègia per impedir el pànic?

—És difícil de saber, no ens podem clavar en la ment de Casado. Potser creu que pot pactar amb Franco perquè ambdós són militars africanistes. I, de fet, estableix una relació amb els agents franquistes abans de donar el colp. Després, crec que es troba desbordat. Fuig de Madrid, se'n va a València, i allí no acaba de tenir clar el pla d'evacuació. No tenen pla d'evacuació: l'*Stanbrook* és un vaixell contractat pels socialistes de la zona, que dissenyen un pla per traure els seus. Fan llistats, contracten vaixells, i l'*Stanbrook* n'és un. Casado veu que des de València és difícil eixir, pel bloqueig naval, i llavors planteja la possibilitat de fugir des d'Alacant i diu a tothom que allí aniran els vaixells. Hi ha testimonis que corroboren que envia jutges cap a Alacant. El que passa és que baixa cap a Alacant i, no sé si aconsellat per l'ambaixador britànic, baixa a Gandia, perquè allí hi ha un intercanvi de presoners italians. He trobat un telegrama que envia un dels vaixells del bloqueig advertint que hi ha moviment de passatges a Gandia i rep una ordre perquè abandone la vigilància i es dirigeixca a València. Això és per l'intercanvi de presoners...

—A més, Gandia és un port controlat pels britànics.

—Sí. I són vaixells britànics els que fan l'intercanvi. I en un dels vaixells [l'*HMS Galatea*] és on puja Casado,

“La mitificació del capità de l'“Stanbrook” és recent”

José Miguel Santacreu Soler, professor de la Universitat d'Alacant, és un dels historiadors que coneix més a fons els intensos dies de l'èxode dels republicans i el cas concret de l'“Stanbrook”. Les seues investigacions i les d'altres historiadors s'arreglaren en el volum ‘Una presó amb vistes al mar’ (Tres i Quatre / Universitat d'Alacant, 2008), editat pel mateix Santacreu.

juntament amb algunes unitats militars, un centenar de soldats, que aconseguïen pujar a punta de pistola. Fins a quin punt és responsabilitat moral de Casado enviar la gent a Alacant? No t'ho puc dir. Que ho fa? Sí. Que ho fa intencionadament? No ho sé.

—A la costa es concentra la gent de la zona del País Valencià, Albacete, Múrcia, els soldats dels darrers fronts... La resta ha fugit pels Pirineus.

—Pels Pirineus han fugit mesos abans. Estem parlant del final de la

guerra. La frontera és Castelló, on estan lluitant els xiquets de setze o disset anys reclutats a última hora. Després hi ha els fronts de Madrid, Guadalajara, Extremadura i Andalusia. L'única eixida possible cap a l'exili són els ports: Almeria, Cartagena, Alacant, València i poc més. Llavors, tota la gent que vol fugir va a la costa. Com ara la flota de guerra republicana ha desertat a principis de març i se'n va a Bizerta, duent-s'hi uns quants exiliats, la possibilitat d'organitzar un comboi protegit militarment és impossible. I l'única possibilitat és contractar vaixells que trenquen el bloqueig, com és el cas de l'*Stanbrook*. El negoci del seu capità és traure refugiats, no és un heroi, sinó que guanya molts diners fent aquestes operacions. Alacant n'és una més. El que passa és que la magnifiquem.

—Perquè és l'últim vaixell i, a més, s'emporta més de tres mil persones.

—Sí, però per què? Mira [diu assenyant un cartell penjat al despatx], aquell és Amado Granell, un oficial republicà i heroi de la Segona Guerra Mundial. Ell arriba al port amb les seues tanquetes. Desmunten les metralleres, s'enduen les cartutxeres i pugen al vaixell. A veure qui els diu que no. Puja tota la unitat. Una cosa és la percepció que té el capità, una operació, i una altra la percepció que tenim nosaltres, en el sentit que l'*Stanbrook* és el vaixell de l'exili.

José Miguel Santacreu, al costat d'un cartell amb la fotografia d'Amado Granell, passatger de l'Stanbrook i heroi de la Segona Guerra Mundial amb la Divisió Leclerc.

—Perquè el vaixell arribe a Orà actua la sort?

—L'Stanbrook juga amb la climatologia. Pel que hem estudiat, és un moment en què el bloqueig no pot ser tancat. L'almirall Moreno ha estat cridat a consultes per Franco, tenen vaixells avariats... Es donen una sèrie de circumstàncies que fan possible el viatge.

—Rafael Torres narra en la seua novel·la *Los naufragos del Stanbrook* que el vaixell es creua amb un submarí italià que el deixa passar. Això va passar de veritat?

—És difícil saber-ho. L'única forma seria trobar el quadern de bitàcola del vaixell. El que sí que hem vist és quaderns de vaixells que bombardegen València. Però la història del submarí no la conec. Pot ser una invenció.

—I què sabem del viatge?

—El que m'han contat alguns passatgers és que la higiene era nefasta: les necessitats les feien en la borda, en molt males condicions. El vaixell està molt atapeït, perquè no és de passatgers, és de càrrega. El viatge es fa en unes condicions molt precàries. I poc més es pot contar d'això.

—A l'arribada a Algèria, al port d'Orà, per quina raó les autoritats colonials franceses impedeixen primer el desembarcament i després envien la gent a camps de concentració?

—Hi hagué diverses circumstàncies. Hi ha passatgers que baixen perquè tenen on acudir, com ara els militants del Partit Socialista, que té un refugi. La gent que té refugi, o familiars, no va a camps de concentració. Qui no té ningú, sí. Perquè quan arriben refugiats a un país, com està passant amb el tema de

Síria, l'única manera d'absorbir aquella massa és clavar-los en camps de refugiats que, amb el temps, esdevenen camps de concentració. Són etapes diferents. Quan arriba el govern col·laboracionista de Vichy, és quan els camps de refugiats es converteixen en camps de treball. L'Stanbrook no suposa tanta gent com la de l'exili pels Pirineus, amb 300.000 persones, moltes d'elles armades. Les autoritats es veuen desbordades: no hi ha menjar, no hi ha sanitaris, no hi ha res. No hi ha mitjans econòmics ni per fer les barraques dels camps de refugiats. Després, per por que hi haja problemes de seguretat posen guàrdies i les instal·lacions acaben sent camps de càstig. En el cas d'Orà, qui tenia mitjans o diners no es quedava al camp.

—Mentrestant, hi ha la gent que resta al port d'Alacant.

—S'ha de diferenciar diversos tipus de persones. Quan agafen la gent que no ha pogut embarcar els porten al camp de concentració de la Goteta, el que Max Aub en diu els Ametllers. Allí no hi havia filats de pues. Vaig parlar amb el fill del cap de l'estació del trenet de Dénia, que hi ha un poc més avall, i em contava que anava a portar-los aigua a la gent i que no hi havia filats, els guàrdies el deixaven entrar. I les dones anaven i portaven botiges d'aigua. Qui podia, se n'anava. Qui tenia un familiar, també, perquè era impossible controlar tanta gent. Qui no tenia ningú, estava allí. Això sí, als militars els duen al Castell d'Alacant i les dones i els xiquets van duent-los per anar classificant-los. La meua obsessió és trobar la llista del camp d'Albatera. El que sí que he trobat és una carta que revela que els comandaments militars demanen al responsable del camp que faça una llista de presoners i els respon que és impossible, amb aquestes paraules. A més, la llista no seria verídica, la gent podia ocultar la seua identitat.

—Tornant enrere, com es confeccionen les llistes per pujar a l'Stanbrook?

—Hi ha dues fases. La llista inicial, que no és respectada, contenia tots els socialistes en perill, l'havia fet el Partit Socialista com a part d'una operació d'evacuació. Respecte de la llista posterior, diuen que es van vendre passatges, que hi havia gent que va anar a Diputació, va comprar un passatge i després

no hi va poder pujar. Segurament hi hagué algun negoci, perquè en aquelles circumstàncies tot es compra i es ven. I atenció: la llista que publicarem al llibre, trobada pel professor Juan Bautista Vilar, sí que és fiable, perquè és la que fa la gendarmeria francesa quan baixen a Orà els exiliats de l'*Stanbrook*. Però no hi són tots: hi ha gent que es tira a l'aigua, que té familiars, que agafa una barqueta...

—**O siga, que abans del filtratge, hi ha gent que aconsegueix fugir.**

—Sí. I podia fugir, perfectament, si tenia familiars que donaren suport.

—**Hi ha unanimitat entre els testimonis a l'hora de parlar del paper del capità?**

—No, ningú parla del capità ni saben qui és.

—**La mitificació és posterior?**

—És posterior. És un mite que es crea de manera recent. Tota la història del capità és certa, però em referesc al testimoni de les persones que puguen al vaixell.

—**Però algú li devia agrair al capità acollir més gent al vaixell del que era raonable.**

—Pot ser, però no ho sabem.

—**Creieu que a efectes d'investigació de la memòria històrica és un capítol molt important del conflicte o és més el valor simbòlic?**

—A afectes d'investigació, de memòria històrica i de simbolisme és un fet cabdal. És l'últim vaixell de l'exili, és el que du més gent i, per tant, és un vaixell mític, forma part de la mitologia de la gent que viatja i salva la vida per l'*Stanbrook*. Són moltes persones i hi ha moltes famílies afectades. I estic segur que hi ha moltes persones que no saben com es deia el vaixell i que ho han llegit després.

—**He parlat amb una família de Múrcia que tenia un familiar a l'*Stanbrook*. Però ha estat a través de la investigació d'una besnéta que s'han connectat a la història.**

—I comencen a saber què és l'*Stanbrook*. L'altre dia parlava amb una persona que pensava que havia estat passatger de l'*Stanbrook* i resultà que no, que havia viatjat amb l'*African Trader*. No sabia en quin vaixell havia anat. El tema de la memòria és delicat. Els historiadors hem de mesurar molt el que fem i el que parlem, perquè una cosa és la memòria, i una altra la història, que són coses dife-

rents. Moltes vegades, la informació que ve de la memòria està molt matisada per les lectures, pel que has anat vivint. Hi ha històries que després de deu anys es contenen d'una altra manera en funció de la informació que s'ha rebut.

—**Algun aspecte interessant que no hem tocat.**

—No hem parlat dels traumes familiars que crea l'*Stanbrook*. Hi ha una història que m'apassiona, la del diputat socialista Miguel Villalta, un polític important que es casa amb la viuda d'un altre polític, que acompanya a la dona i als xiquets, que no són seus, sinó del primer home, i els du a l'*Stanbrook*, juntament amb el seu germà, perquè figura a la llista de persones que s'han de salvar. Se'n va per més gent i quan torna no hi pot pujar. Es queda al port i se'n va a buscar refugi a Monòver. Està emboscats dos anys, el denuncien, el capturen i l'afusellen, el 1942. El seu germà marxa a l'exili i sobreviu i Villalta, que és el polític important, mor. És el cas contrari al de Medardo Iglesias, que ix cap a l'exili, sobreviu, i fins i tot té una altra

família, però la dona i els fills es queden i ho passen molt malament. El mateix vaixell i dues històries contraposades. Hi ha la història també d'Eliseo Gómez Serrano [professor i director de l'Escola Normal d'Alacant, regidor i president de l'Ateneu], que decideix no anar-se'n. I quan l'agafen, en un parell de setmanes l'afusellen.

—**Com al rector de la Universitat de València, Joan Baptista Peset, que decideix no fugir perquè pensa que no li passarà res. Pagà amb la vida.**

—Exactament igual. En el cas d'Eliseo Gómez ho sabem perquè figura a les seues memòries. Ho diu. Peset, també: "Com van a matar-me?", pensen, perquè són persones respectables.

—**Hi havia por d'una gran repressió dels franquistes, en tot cas.**

—Sí, perquè ja hi ha zones que l'estaven patint, des del primer dia que entren a Burgos. A la zona d'Oviedo és terrible, l'any 36, l'any 38... La mateixa Castelló. Això se sabia.

Xavier Aliaga

Edicions del País Valencià S.A.

ELTEMPS

Necessita comercial de publicitat per a Catalunya

Envieu currículum a

publicitat@eltemps.net

adjunteu-hi fotografia